

НАЛАГОДЖЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ КОНТАКТІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ З КРАЇНАМИ КАВКАЗЬКОГО РЕГІОНУ

У статті розповідається про започаткування дипломатичних контактів Української Держави з Азербайджаном, Вірменією й Грузією влітку 1918 р. Наголошується на рівноправності, відвертості й взаємовигідності стосунків у різних сферах життя.

Ключові слова: Українська Держава, Азербайджан, Вірменія, Грузія, міжнародні відносини.

Після проголошення незалежності наприкінці травня 1918 р. новостворені кавказькі держави – Азербайджан, Вірменія, Грузія розпочали процес пошуку свого визнання в Європі. Скажімо, вже 6 червня 1918 р. міністр закордонних справ Грузії А. Чхенкелі звернувся до представника Української Держави в Німеччині О. Козія з пропозицією визнати його країну з боку України [4; Арк. 17].

Як результат – до Києва у серпні 1918 р. прибула дипломатична місія Грузії на чолі з членом грузинського парламенту Віктором Тевзаєю. Вже до кінця року було підписано кілька важливих міждержавних угод, що торкалися загальних прав громадян обох сторін консульських відносин, торгівлі, мореплавства, міжбанківських операцій обміну товарів тощо.

Так, Договір про дружбу і співробітництво між Українською Державою і Грузинською Республікою, підписаний 5 грудня 1918 р., зокрема, передбачав, що «громадяне кожної із договорюючихся сторін мають право на території другої сторони закладати акційні і всякого роду торгіві і коопераційні товариства, а також приймати участь в уже існуючих цього роду установах, користуючись такими ж правами, які надані в цих випадках місцевим громадянам. Акційні товариства, а також торгіві, промислові та фінансові підприємства, які законно діють на території одної із договорюючихся сторін, признаються після реєстрації їх статутів або регуляментів відповідними органами другої Держави яко маючі законне право провадити свою діяльність в межах другої зі всіма виринаючими звідтіль наслідками» [4; С. 602].

Що стосується власне дипломатичних зносин, то в цьому договорі зазначалося, що «кожна із сторін, заключаючих договір, має право назначати в другу Державу Генеральних Консулів, Консульських та Торгових Агентів у всі порти і місцевости другої Держави. Всі пільги й права зазначених представників означаються по принципу взаїмности [4; С. 602].

Кілька статей договору присвячувалися мореплавству: «Ст. 14. Українські судна і їх вантажі в водах Грузії, Грузинські судна і їх

вантажі в водах України – користуються у всіх випадках такими самими правами, як судна і вантажі місцеві. Всяка пільга, або привилегія, яка передбачається одною із заключаючих договір Державою в стосунку до третьої Держави, тим самим поширюється й на другу сторону; допущеними із вищеприведених постанов винятками признаються пільги, які в сучасний мент надані, або могли б бути надані краєвому торговому флотові.

Ст. 15. Національність судна установлюється відповідно законам і постановам кожної Держави на підставі документів і патентів, виданих відповідною владою.

Ст. 16. Зовсім звільняються від оплати ластових зборів в портах обох Держав:

1) Судна, які приходять з вантажами і з ними ж відходять. 2) Судна, переходячі від одного порту до другої одної із заключаючих договорів Держав, коли вони покажуть посвідчення про уплату цих зборів в яким-небудь із портів цієї Держави.

Це звільнення не поширюється на збори: маяковий, лоцманський, буксирний і инш., які збираються за услугу і приладдя до вантаження, та які оплачуються й місцевими суднами.

Ст. 17. Всяке судно кожної із сторін, яке сіло на мілину, або потерпіло аварію близько берегів другої сторони, користується тими ж пільгами, як і місцеві судна» [6; С. 603].

Крім того, Грузія відкрила в Харкові своє консульство, а в Одесі Генеральне консульство. За допомогою співробітників останнього, до речі, на батьківщину повернулося близько десяти тисяч грузинів-учасників російсько-німецької війни [7].

Зі свого боку Україна 20 липня 1918 року направила до Тифлісу дипломатичну місію (з юрисдикцією на Азербайджан і Вірменією) в статусі Генерального консульства, оскільки багато наших співвітчизників продовжували мешкати в цьому регіоні. Зокрема, продовжували голосно заявляти про себе цілі українські колонії в Заалазані, а також духоборські. Всі ці українці заявили про прийняття громадянства Української Держави й вимагали від неї негайного офіційного захисту від неї. Якщо досі, повідомляла Голову Ради Міністрів 30 серпня 1918 року Українська крайова рада на Закавказзі, консульські функції виконували Комісаріат Центральної Ради, а після його скасування – Комісаріат Крайової Ради, то з 1 вересня ця робота припинялася через брак людей і коштів.

А необхідно було одержати дозвіл на виїзд з Батумі й Поті громадян України, за якими треба було послати спеціального пароплава. Тож розв'язання цієї проблеми доручалося Посольству Української Держави в Османській імперії. Крім того, посольство мало також за обов'язок вжити «всі можливі заходи про поліпшення становища духоборів в анексованих Турціїю Ардаганській окрузі і Ахалкалоцькому повіті в Закавказзі» [2; Арк. 24].

Коли наприкінці 1918 р. більшовицька Росія анулювала своє визнання України як самостійної держави, на прохання українського уряду в посольстві Грузії в Москві була запроваджена спеціальна посада заступника посла-уповноваженого в справах Української Народної Республіки, функції якого виконував Олександр Труханович Ходанович [7].

Ті функції міждержавних контактів, які виконував у Києві в добу Центральної Ради Комісаріат Вірменії, делегувала йому і Національна Рада Вірменії після проголошення своєї незалежності на церемонії якої був присутній і представник українців цієї країни. В зверненні до міністра закордонних справ Української Держави від 11 липня 1918 р. керівники цього органу вірменського народу писали: «Согласно директив, полученных нами от Национального Совета Армении, полномочия Армянского Комиссариата на Украине продолжены с расширением его функций по представительству армянского народа и с переименованием его в Комиссариат Армении при Правительстве Украинской Державы.

В состав Коллегии Комиссариата входят: Председатель Коллегии – полковник М. Х. Ломизе, и члены – подполковник М. Б. Попов и капитан А. Н. Тониев-Тониянц, о чем и доведено было до Вашего сведения делегацией Национального Совета Армении 16 минувшего июня за № 0923.

В виду вышеизложенного имеем честь просить Вас, господин министр, не отказать в распоряжении:

1. Поставить в известность об этом все подведомственные Вам учреждения для содействия Комиссариату Армении в исполнении им своих обязанностей;

2. Выдать соответствующие удостоверения каждому из членов Коллегии;

3. Разсмотреть проект соглашения Комиссариата с правительством Украины, разработанный и принятый уже Межведомственной смешанной Комиссией и утвержденный б. Министром Иностранных дел А. Шульгиным;

4. Просить разрешения Военного Министра об отпуске Комиссариату для нужд военнопленных обмундирования и продовольствия;

5. Выдать разрешение на пользование прямым проводом Комиссариату с городами Украины, России, Тифлисом и Эривань;

6. Оказать содействие в представлении Комиссариату помещения из 4-х комнат» [3; Арк. 6].

А власне продовжилися дипломатичні відносини між Українською Державою і Вірменією з Берліна. Саме там повноважний представник останньої в столиці Німеччини А. Огандженян 29 серпня 1918 р. звернувся листовно до міністра закордонних справ Української Держави Дмитра Дорошенка з меморандумом щодо участі її дипломатів

у Константинопольській конференції, на якій мало розглядатися й вірменське питання. Цим кроком, наголошував Огандженян, «Українська Держава надасть дружню підтримку створеній вірменській державності й закладе міцний камінь у фундамент дружби цих двох народів, що так недавно відродилися до нового життя» [3; Арк. 19].

Поряд з цим тоді вірменський уряд звертався до Української Держави з проханням надати допомогу 600.000 біженцям-вірменам, котрі перебували тоді під відкритим небом у горах і лісах Закавказзя – необхідно було закупити для них в Україні 3 мільйони пудів хліба за твердими цінами і з правом вивезення протягом 5 – 6 місяців [3; Арк. 19].

Крім цього звернення, члени Вірменської мирової делегації в складі Аветіса Агароніана, голови Вірменської Національної Ради; Александра Хатісова, міністра закордонних справ Вірменської Республіки, і Михайла Пападжанова, 11-го вересня 1918 року нанесли візит тимчасово керуючому справами Української дипломатичної місії в Стамбулі й, розказавши про становище Вірменії, прохали довести до відома Українського Уряду, що вони мають інструкцію увійти в зносини з ним з таких справ: «1. Одержати від України признання незалежності Вірменії. 2. Мати в Ерівані українського дипломатичного представника. 3. Мати допомогу Україні при їх заходах перед російським Урядом для признання незалежності Вірменії. 4. Довести до Українського Уряду, що по їх відомостям вірменська делегація має виїхати з Ерівані до України, а може вже виїхала. 5. Установити поштові і телеграфні зносини між Україною і Вірменією» [3; Арк. 23].

У спеціальному меморандумі, тоді ж переданому через Посольство України в Туреччині, вірменські представники писали: «Делегация наша прибыла в Константинополь 19 июня для участия в конференции, на которую Турецкое Правительство пригласило тогда представителей новых государств Закавказья: Грузии, Армении, Азербайджана и Северного Кавказа. Конференция эта должна была окончательно определить условия мира с Турцией и границы вновь образовавшихся государств.

Но вот уже третий месяц наша делегация остается здесь в ожидании этой конференции, которая еще до сих пор не назначена и неизвестно состоит ли она вообще или нет. Это обстоятельство весьма затрудняет наше положение, которое еще более осложнилось после того, как опубликовано последнее русско-германское дополнительное соглашение к Брест-Литовскому договору. По этому соглашению, как известно, Германия и Россия из закавказских государств признают только независимость одной Грузии, а Армении и Азербайджану отказывают в признании независимости.

Из государств Четверного Союза нас фактически признала только одна Турция, которая назначила в Эривань своего военного и дипломатического представителя. Между тем для нашего государства

весьма важно добиться скорейшего признания его независимости и определения его границ. И в этом случае мы обращаем наши взоры на молодое государство Украины в надежде, что она лучше других государств может понять наше положение и признать нашу независимость и одновременно с этим оказать по возможности свое внимание на правительство России в том смысле, чтобы оно не препятствовало признанию нашей независимости Германиею и другими державами Четверного Союза.

Может быть наше правительство непосредственно само уже обратилось к Вам и установило с Вами правильные отношения, что будет нам особенно приятно узнать. Но не имея об этом сведений, мы позволяем себе также обратиться к Вам с настоящей докладной запиской и просить Вас признать независимость нашей Республики и назначить представителя от Украинского Правительства при Правительстве Республики Армении в Эривань. По получении от Вас благоприятного ответа на наше ходатайство наше правительство немедленно назначит своего представителя при Правительстве Украины» [3; Арк. 25 зв. – 26 зв.].

Українська Держава, як вказувалося вище, на той час ухвалила рішення про створення свого дипломатичного представництва в Тифлісі з поширенням його юрисдикції на територію Вірменії. Відтак саме через нього в основному здійснювалися в подальшому відносини між двома країнами, оскільки в архівних фондах збереглися свідчення контактів на дипломатичному рівні. Так, 30 листопада 1918 р. вірменські дипломати писали до Уряду Української Держави з проханням звернути увагу «Держав Згоди на жахливе становище» вірменських біженців у Бакуріанських горах [1; Арк. 1].

Тоді ж представник Вірменії в Києві Григорій Дзалоєв з метою тіснішого зв'язку між обома країнами поставив питання про необхідність відкриття Представництва України при Уряді Вірменії, а також «прискорити розв'язання питання щодо відпуску хліба і цукру» [1; Арк. 4].

Однак досягнути цього не вдалося через падіння Уряду Павла Скоропадського.

Започаткування дипломатичних зв'язків між Українською Державою і Азербайджаном відбулося через призначення в липні 1918 р. генерального консула до Баку (за сумісництвом) О. Кулинського і надання функцій дипломатичного представництва в Україні Комісаріату Азербайджану, самоврядній організації київських азербайджанців.

Його голова Джеліль Садигов був визнаний урядом гетьмана Скоропадського [5, с. 156].

Повноцінного дипломатичного як у Баку, так і в Києві в період існування Української Держави не було створено. Призначений 1 листопада 1918 року послом Азербайджану в Україні Юсіф-бе Везіров

не встиг прибути до Києва через зміну влади тут, а Повноважний представник України на Кавказі – посол УНР Іван Красковський вручив свої вірчі грамоти в Баку вже в часи Директорії. Протокол про намір укласти перший відомий нам договір між Азербайджанською Демократичною Республікою й Українською Народною Республікою був підписаний уже представниками двох екзильних урядів у Стамбулі 28 листопада 1921 року.

Список використаних джерел:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 3696. – Оп. 1. – Спр. 26.
2. ЦДАВО України. – Ф. 3766. – Оп. 1. – Спр. 115.
3. ЦДАВО України. – Ф. 3766. – Оп. 1. – Спр. 125.
4. ЦДАВО України. – Ф. 3766. – Оп. 1. – Спр. 134.
5. Дорошенко Д. Ілюстрована історія України. 1917 – 1923. – Ужгород, 1923. – Т. II.
6. Сергійчук В. Неусвідомлення України. Ставлення світу до української державності в 1917 – 1921 роках з поглядом у сьогодення. Вид. 2-е, доповн. – К., 2012.
7. Зеркало недели. 1995. – 27 травня.

Сергійчук В.И. Налаживание дипломатических контактов Украинской Державы со странами Кавказского региона.

В статье рассказывается о налаживании дипломатических контактов Украинской Державы с Азербайджаном, Арменией и Грузией летом 1918 года. Подчеркивается о равноправности, открытости и взаимовыгодности отношений в различных сферах жизни.

Ключевые слова: *Украинская Держава, Азербайджан, Армения, Грузия, международные отношения.*

Serhiichuk V. The establishment of the diplomatic relations between the Ukrainian State and the states of the Caucasian region.

The article presents the establishment of diplomatic relations between the Ukrainian State and Azerbaijan, Armenia and Georgia in summer 1918 as well as stresses on the equal, confidential and mutual beneficial ties in the various spheres.

Keywords: *the Ukrainian State, Azerbaijan, Armenia, Georgia, international relations.*